STANDPUNTEN EN KANTTEKENINGEN

Reflecties bij de eventuele introductie van nieuwe fiscale stimuli voor beleggingen in de sociale economie

Dirk-Jos Leys[1]

SUMMARY – As the Belgian government is thinking about introducing new fiscal measures in order to promote a capital flow towards projects in the so called social economy, the question arises which assumptions lie behind those concepts and how to rate the opportunity of the chosen route. Possibly alternative routes are more sustainable. Alternatives can be formulated as to the way of financing, the way of implementing and the way of thinking about the enhancement of (the) social economy.

Inleiding

Enige tijd geleden formuleerden de regering en enkele politieke partijen hun wens om de sociale economie te ondersteunen door het oprichten van vehikels ter financiering van ondernemingen in de sociale economie. Er werd in het vooruitzicht gesteld dat de onderschrijvers van deze vehikels zouden genieten van fiscale voordelen.[2] Met het voortschrijden van de tijd nadert de deadline die men zich heeft opgelegd.

Het is geenszins de intentie om hierbij de goede bedoelingen van de indieners in twijfel te trekken. De ontwikkeling van de economie buiten diegene die op heden wordt gefinancierd via de financiële markten, is een doelstelling die we ten volle kunnen onderschrijven en waartegen eigenlijk weinig te argumenteren valt. Die ontwikkeling leidt immers tot diversificatie, tot lokale ontplooiing en tot nieuwe leverancier/cliëntrelaties. Ze draagt dus *ipso facto* bij tot menselijke emancipatie en tot grotere sociale cohesie en bijgevolg ook tot stressvermindering, demilitarisering van de samenleving, enzovoort.

Wel is het de bedoeling om enkele vraagtekens te plaatsen bij de vooronderstellingen van deze maatregelen en bij de opportuniteit van de voorgestelde weg. Daarbij gaan we er vanuit dat deze weg succesvol is, dat massaal op de fiscale uitnodiging wordt ingegaan. Want als men zou menen dat de poging miserabel en de successen verwaarloosbaar zijn, dan zou het niet de moeite zijn om aan het project te beginnen of er over na te denken. Daarbij illustreren we de redeneringen niet met tabellen en cijferreeksen. Een en ander behoort ofwel tot onze ervaringswereld of is in het andere geval elders omstandig empirisch onderbouwd.

Eerst verkennen we de vooronderstellingen van het begrip "sociale economie". Vervolgens schetsen we de economische situatie van de betrokken partijen, om in het licht

[1] De auteur is licentiaat in de wijsbegeerte en is op heden verantwoordelijk voor Duurzame Financiële Dienstverlening bij Dexia Bank België. Hij schrijft deze bijdrage in eigen naam.

[2] Zie de Sociaal-economische prioriteitennota 2002-2003 van de Ministerraad de dato 18/01/2002 en de persconferentie van Agalev op 23/01/2001. In een andere bijdrage gaan we in op het voornemen van politieke partijen en overheden om "het woord "duurzaam" te reguleren", dat ook aanwezig is in dit voorstel.

daarvan een evident alternatief te evalueren. Na beoordeling van de opportuniteit van fiscale stimuli geven we enkele alternatieven die het debat kunnen verrijken.

1. Vooronderstellingen

In de term 'sociale economie' zijn al enkele waardegeladen vooronderstellingen aanwezig. De term 'sociale economie' veronderstelt immers ofwel dat de 'gewone economie' 'asociaal' of 'antisociaal' is, ofwel dat er naast de economische economie nog een andere economie bestaat.

Bij de eerste veronderstelling dient opgemerkt dat men 'sociaal' hier ongetwijfeld in een waardegeladen betekenis gebruikt. Immers: elke vorm van economie is tegelijkertijd ook een vorm van samenwerking van huishoudens en heeft bijgevolg sociale eigenschappen. De gebruikers van de term trachten in dit geval dus stilzwijgend een partiële visie ingang te doen vinden: dat er een sociaal-betere vorm is van economie bedrijven dan een andere. Dat is mogelijk het geval, maar behoeft dan toch nadere uitleg.

Ook de vooronderstelling dat de marktgefinancierde economie asociaal of antisociaal zou zijn in enige betekenisvolle zin van die woorden, dient geëxpliciteerd. Er schuilt immers een ideologie achter. Want onmiskenbaar brengt elke onderneming sociale relaties tot stand, ongeacht de herkomst van haar financiering. Ook marktgefinancierde ondernemingen brengen mensen samen rond een gemeenschappelijk maatschappelijk doel[3], cultiveren teamvorming en vertrouwen binnen en buiten de organisatie. Sommige ondernemingen lopen daarin voorop op andere, lopen minder achterop dan andere of kunnen betere resultaten neerleggen. In de zogenaamde "ethische" of "duurzame" beleggingsfondsen zijn beursgefinancierde ondernemingen met een goede score op deze sociale dimensie oververtegenwoordigd doordat specifieke selectiemechanismen worden gehanteerd. Tot op heden is er geen enkel bewijs dat deze beleggingsfondsen een lagere return zouden opleveren bij een vergelijkbaar risiconiveau. Met andere woorden: betere sociale weefselvorming weegt tot op heden helemaal niet op het rendement van de investeerder. Fiscale stimuli zijn dan ook niet nodig want bewuste beleggers kunnen kiezen voor selectieve beleggingen en doen dat ook. Winstgevende economische bedrijvigheid is dus in se niet antisociaal of asociaal en de investeringsmogelijkheden zijn bekend.

Bij de tweede veronderstelling is niet duidelijk waar de grens ligt tussen sociale en economische economie. Elke consumptie van grondstoffen, transformatie daarvan, productie, dienstverlening, ... is immers een economische activiteit. Het verschil tussen 'sociale economie' en 'economische economie' kan dan liggen in de financieringsvorm of in de rendabiliteit van de twee economieën.[4]

De introductie van fiscale stimuli vereist dus nog enig definitorisch en expliciterend werk.

De vraag rijst dan ook waarom nu precies ondernemingen in de 'sociale economie' die-

[3] Deze term houdt geen waarderende evaluatie in; het is een term uit het vennootschapsrecht.

[4] Het onderscheid lijkt in hoofde van Agalev enigszins aangetast door een vorm van juridisch fetisjisme. Vier pagina's van de 12-pagina lange nota worden gewijd aan de vennootschapsvorm van de Vennootschap met Sociaal Oogmerk; de VZW krijgt minder ruimte. Het inhouden van winst blijkt daarbij belangrijk als criterium ter demarcatie van sociale economie. Ecolo heeft er zich voor uitgesproken om ook KMO's en instellingen van openbaar nut op te nemen in de kring van begunstigden.

nen gefinancierd met fiscale stimulansen? Het antwoord ligt niet in het feit dat ze méér of beter sociaal zouden zijn, maar wel in de differentiële rendabiliteitverwachtingen.

2. Situatieschets

De Belgische overheid kampt weliswaar in mindere mate met een begrotingstekort dan enige tijd geleden. Maar haar financiële situatie is nog steeds precair. Zij kijkt aan tegen een zelfs binnen Europese context relatief hoge schuldratio en ze blikt in het licht van de demografisch-economische ontwikkeling bezorgd vooruit op de cash-wording van de toekomstige pensioenverplichtingen.
Teneinde het begrotingstekort terug te dringen heeft de overheid zich ingezet tegen op het vlak van het primair en op dat van het secundair saldo. Het primair saldo als de resultante van inkomsten en uitgaven exclusief rentelasten, kan de overheid verbeteren door haar inkomsten te verhogen en/of haar uitgaven te verlagen. Voor de optimalisatie van haar rentelasten zijn er technische middelen en financiële inzichten die haar toelaten te rationaliseren. Zonder te vervallen in geestloze opsomming of de apothekersschaal boven te halen, kan aangenomen worden dat de overheid veel meer succes heeft geboekt op het vlak van het primair saldo. De rentelasten wegen nog steeds zeer zwaar door in de jaarlijkse begroting, hoewel de relatief lage nominale rente een gunstige factor is.
De terugdringing van het tekort op het primair saldo is, typisch voor een Europese welvaartsstaat, gebeurd onder de vorm van crisisbelastingen en ook onder de vorm van een inkrimping van taken op het vlak van de sociale welvaartsstaat, het vrij wetenschappelijk onderzoek, onderhoud en vernieuwing van de infrastructuur. Wat de rentelasten betreft, blijft de Belgische overheid afhankelijk van de appreciatie van de internationale financiële markt en instellingen. Zij bepaalt niet meer de korte termijnrente want dat gebeurt door onafhankelijke, supra-Belgische instellingen. Zij bepaalt niet meer de lange termijnrente want deze komt tot stand onder de invloed van de vrije markt van overheidsobligaties, dat zijn de obligatiehouders, de obligatiefondshouders, hedgefunds, etc. Bovendien is de Belgische lange termijnrente nu zeer zichtbaar een functie van rente in andere landen van de eurozone. Het verschil tussen bijvoorbeeld de Duitse en de Belgische rente is de uitdrukking van de appreciatie van het debiteurenrisico. De financiële markt eist van België een hogere rente dan van Duitsland, omdat zij de terugbetaling van de ontleende kapitalen minder zeker acht.
Ten gevolge van haar hoge schuldenlast, betaalt de overheid een hoge rente. Enerzijds ten gevolge van het door de markt gepercipieerde debiteurenrisico. Anderzijds door gewone mechanismen van vraag en aanbod op de markt: als er een grote vraag is naar kapitalen, is de prijs daarvoor hoog.
De sector van de sociale economie kampt met een tekort aan financieringsbronnen. Bedrijven met een maatschappelijk doel op het domein van bijvoorbeeld recyclage, jeugdzorg en dergelijke wensen zich te ontwikkelen, maar men stelt vast dat de beleggende burgers direct of indirect al hun overschotten aanwenden ter aankoop van beursgenoteerde bedrijven[5], ter financiering van overheidstekorten en ter leverage van bedrij-

[5] Het is evident dat aankoop van aandelen niet steeds financiering van nieuwe ondernemingen is. Secundaire aankoop/verkoop op de beurs is een zero-sum-game dat mogelijk ontaardt in speculatie. Ook beursintroducties hebben niet de betekenis van een primaire markt want vaak gaat het om een overdracht van vermogen tussen de vroegere aandeelhouders en het publieke spaarwezen.

ven. De reden waarom de beleggende burgers deze weg kiezen, ligt voor de hand. Zij verwachten een hoger en/of zekerder rendement op marktgenoteerd aandelenkapitaal en op bedrijfs- en overheidsobligaties. Gedeeltelijk ten onrechte, zoals het einde van de aanbod- of vraaggedreven asset-inflatie en het stijgend aantal defaults van obligaties, duidelijk maken. Gedeeltelijk terecht, want de reële rente op overheidsobligaties is zeer hoog. Maar vooral terecht omwille van het primaire inzicht dat, wanneer de ondernemingen in de sociale economie de belofte van hoge rendabiliteit of van een comparatief gunstige risico/rendementsverhouding zouden inhouden, de financiële markt zich daar hongerig op zou storten, hetzij door directe financiering, hetzij via bankkrediet. Of omgekeerd: de markt heeft de rendabele projecten uit de sociale economie reeds onder haar hoede genomen.

De alliantie die tussen deze overheid en de ondernemers uit de sociale economie ontstaat, komt met de idee van fiscale stimuli om de beleggers te verleiden hun kapitaalstromen te verleggen.

De Belgische beleggers genieten nu reeds van een grote keuze inzake financiële producten: zij kunnen beleggen in aandelen op alle vrije markten, in aandelenfondsen, in obligaties gaande van euro-uitgiftes over kasbons tot de Belgische Staatsbons, in obligatiefondsen, in fondsen met kapitaalgarantie, in hedge funds, vastgoedcertificaten, spaarboekjes en in de verzekeringsherverpakkingen van de meeste hiervoor genoemde. Door de concurrentiestrijd zijn de distributiemarges die de belegger dient te betalen, vrij klein geworden. De Belgische belegger kan op een kleine marge na, de rentevoeten van de kapitaalmarkt bekomen.

Al een tijdje wordt de belegger geconfronteerd met een asset-inflatie die ten einde loopt: onwaarschijnlijk snel stijgende beurskoersen, onder andere ten gevolge van een optimistische ideologie over de telecommunicatiesector, over dematerialisatie, etc., gevolgd door een periode van koersdalingen nu de beloftes van de bedrijfsleiders en (hun) analisten op z'n minst overmoedig bleken.

3. Een evident alternatief op fiscale stimuli?

De overheid heeft nog een evident alternatief op het verlenen van fiscale stimuli. Zij zou zich garant kunnen stellen voor de goede afloop van de financieringscontracten tussen de sociale economie en haar financiers. Dat kan zowel voor aandelenfinanciering als voor obligatiefinanciering. Door zich louter garant te stellen zou de overheid vermijden een cash drain te ondergaan t.g.v. de uitoefening van de fiscale voordelen. Het geld dat zij zo op zak houdt[6], kan zij dan aanwenden tot vermindering van haar schuldpositie en de daaruit voortvloeiende rentelasten. Dit zou ceteris paribus aanleiding geven tot een verlaging van die rentelasten. Enerzijds omdat het aanbod van leningen zou krimpen en anderzijds omdat de risicopremie zou verlagen. Zo zou de overheid voor zichzelf meer ruimte creëren om haar rol in de sociale welvaartsstaat, vrij wetenschappelijk onderzoek, infrastructuur, ... te vervullen. Een neerwaartse beweging van de financierings-

[6] Mogelijk wordt zij in deze hypothese later wél geconfronteerd met een negatieve cash flow, namelijk wanneer projecten de contractuele verplichtingen niet meer kunnen of willen opbrengen. Dit risico is beheerbaar en a priori af te wegen tegen de zekerheid van de cash drain van de fiscale stimuli.

voeten maakt méér projecten rendabel en dus realiseerbaar zonder subsidies, waardoor de grens tussen marktgefinancierde economie en sociale economie zou verschuiven.
De reden waarom deze weg afgesloten is, is dat hij veronderstelt dat het rendement van de ondernemingen in de sociale economie het rendement op de overheidsobligaties evenaart. Immers, omwille van de overheidsgarantie zal de financier geen rentevoet eisen die hoger ligt dan die op de directe schuld van de overheid. Hij kan evenwel geen genoegen nemen met een rentevoet die lager ligt, want het debiteurenrisico blijft gelijk aan dat van overheidsobligaties. Bovendien is de liquiditeit minder, het beheer omslachtiger, etc.
Maar het rendement van de ondernemingen in de sociale economie wordt niét verwacht even hoog te zijn als het rendement van overheidsobligaties. Het lijkt lager. Vandaar dat men zich genoodzaakt voelt tot een cashuitgave onder de vorm van fiscale stimuli. Deze moeten, om succesvol te zijn, de handicaps van de financiering van de sociale economie compenseren. De rationele belegger eist immers compensatie voor hoger debiteurenrisico, hoger renterisico, mindere primaire en secundaire liquiditeit.

4. De opportuniteit van fiscale stimuli?

Zoals gezegd zijn de bedoelde effecten van fiscale stimuli voor de financiering van de sociale economie niet onder discussie. Mogelijk zijn er onbedoelde effecten. Het lijkt aangewezen om dit even na te gaan. Daarbij kan dan afgetoetst of deze onbedoelde effecten de houdbaarheid of de duurzaamheid van de gekozen oplossing niet in het gedrang brengen.

- Wie zal de fiscale stimuli genieten? Of met andere woorden: wie zal zijn overschotten aanwenden ter financiering van ondernemingen in de sociale economie? Veel zal afhangen van een succesvolle productdesign en van adequate marketinginspanningen door de financiële instellingen. Maar alleszins dienen de beleggers om te kunnen beleggen, te beschikken over een overschot. Aan dit profiel beantwoorden én de huidige bezitters van overheidsobligaties en andere beleggingen én de huishoudens die beleggen uit een lopend overschot. In de twee gevallen vermindert het financieringsaanbod aan het bedrijfsleven en de overheid. Ceteris paribus resulteert dit in hogere financieringsvoeten. In de twee gevallen vergroot ook het overschot van de spaarders door de fiscale stimulans. Dit is precies wat wordt verstaan onder het Mattheus-effect: aan diegenen die reeds bezitten wordt nog meer gegeven. Uit wat boven staat, volgt dat als financiers van deze gift indirect de welvaartsstaat, de infrastructuur, het vrij wetenschappelijk onderzoek, ... dienen aangemerkt.
  De vraag is of het opportuun is om een transfer van rijkdom te organiseren van de gemeenschap naar de kapitaalbezitters, teneinde de sociale economie te ontwikkelen. Het is zinvol hier aan te stippen dat de beoordeling van deze opportuniteit niet enkel de socio-ethische dimensie heeft die zij op het eerste gezicht heeft, maar zeker ook een economische. Een dergelijke transfer leidt allicht tot een grotere inkomensspanning t.v.v. spaarders (per hypothese) tegenover de niet-spaarders, met als gevolg een lagere ontwikkeling van consumptie. Allemaal samen financieren we de kosten van een groter overheidstekort, aan hogere rentevoeten.
- Fiscale stimuli hebben in België een onzeker leven. Slechts weinige regelingen

hebben een standvastig en onveranderlijk karakter. De oorzaken van die wisselvalligheid zijn uiteenlopend: opeenvolging van politieke coalities met veranderlijke prioriteiten, het bijsturen van de reglementering ter hogere gepercipieerde efficiëntie, inconsistenties met evoluerend supranationaal recht, etc. Of een fiscale stimulus een duurzame en ongecontesteerde vorm van financiering op gang zal brengen, is dus op zijn minst een open vraag.

- Fiscale stimuli vereisen permanente bewaking. Een overheid die zich respecteert, schrijft niet alleen beginvoorwaarden uit maar waakt bij voortduring over de naleving daarvan. Welnu, ook deze controle heeft een kostprijs. Het is een cashuitgave aan ambtenarenlonen of vergoedingen voor uitbestede diensten. Er is ook een kostprijs in termen van sociaal kapitaal: opnieuw wordt menselijke arbeidskracht toegewezen aan de weinig nobele taak om anderen te controleren.[7]

5. Pistes voor alternatieven

Gezien de opportuniteit van de middelen t.a.v. de doelstelling mogelijk verhoogd kan worden, schetsen we hier enkele pistes. We pretenderen niet dat één of andere een hogere opportuniteit heeft, want verder onderzoek is nodig. Wel stippen we de meest in het oog springende voor- en nadelen voor de voornaamste stakeholders aan.

5.1 Ter financiering

- Een aantal diensten van de overheid worden getarifeerd in hoofde van de genieters. Een voorbeeld is het ontlenen van boeken in openbare bibliotheken. Dit zijn juridisch gesproken geen belastingen, maar contributies. Zo omzeilen we dat de begrotingswetgeving geen directe allocatie van begrotingsposten toelaat en zo vermijden we ook dat het enkel de nationale overheid zou zijn die financieringsstromen op gang kan brengen en houden. Deze nieuwe inkomsten worden gedeeltelijk aangewend ter investering in de duurzame toekomst van de geleverde diensten en gedeeltelijk ter financiering van de sociale economie. Daar hebben de klanten van die diensten wat aan én ook de sociale economie. Zo kan het inbinden van de boeken gebeuren door ondernemingen in de sociale economie. En kennen de boeken door verzorgd inbinden een langere levensduur.
- De overheid gebruikt het voor fiscale stimuli voorziene budget ter verlaging van de lasten op arbeid. Een dergelijke verlaging heeft het voordeel dat zij zonder onderscheid alle economische ondernemingen ten goede komt en op die manier de tewerkstelling in alle sectoren. Zoals gesteld leveren alle economische sectoren een bijdrage tot sociale cohesie.
- De overheid bespaart op gecompliceerd wetgevend werk m.b.t. nieuwe beleggingsformules en geeft in plaats van de huidige staatsbons aan 100 euro, staatsbons uit

[7] We ruimen geen plaats voor het opruimen van eventuele drogredeneringen t.v.v. fiscale stimuli, zoals die van het zogenaamde multiplicator-effect. Dat is een drogredenering op z'n minst omdat ze geen specifiek voordeel is van de voorgestelde aanpak. Immers: elke herleiding van een euro intrestbetaling vanwege de overheid naar een euro besteding door de overheid heeft een dergelijk multiplicator-effect.

aan 103 euro. De laatste 3% geeft een ander rendement dan de hoofdsom want ze dient ter directe financiering van de sociale sector. Ze dient na aankoop gescheiden van het hoofdkapitaal, dat overigens genoteerd is op de secundaire markt van overheidspapier. Teneinde zo een systeem praktisch haalbaar te maken, is dematerialisatie van de Staatsbon een vereiste. De hoogte van het percentage boven de 100% is een functie van de financieringsvraag van de ondernemingen in de sociale economie. Het beheer van dit geld ter financiering wordt toevertrouwd aan een democratisch samengesteld orgaan, waarin o.a. de staatsbonhouders vertegenwoordigd zijn. Dit orgaan rapporteert met regelmaat aan het publiek. De overheid dient er zelf niet noodzakelijk deel van uit te maken; zij dient enkel toe te zien op de kwaliteit van de dialoog en het proces van inwinnen van wetenschappelijke adviezen. Zo een concept heeft als voordeel dat het ook openstaat voor andere emittenten dan de nationale overheid, wat niet het geval is voor fiscale stimuli via de personenbelasting.

- De overheid bestudeert de vormen en de wenselijkheid van fiscale amnestie voor beleggingskapitaal dat het grondgebied heeft verlaten. Eén van de begeleidende voorwaardes voor een dergelijke amnestie zou kunnen bestaan in de langdurige immobilisatie in ondernemingen van de lokale sociale economie van een laag percentage van het gerepatrieerde kapitaal. Italië heeft een dergelijke fiscale amnestie uitgevaardigd waarbij 30 miljard euro werd gerepatrieerd, naar schatting 8% tot 6% van de totale kapitaalvlucht. De kapitalen werden belast aan een eenmalige heffing van 2,5%.[8] In België zou men het geïnde percentage hoger kunnen stellen, waarbij dan de hoogte wordt gecompenseerd doordat het gedeelte dat wordt geïnvesteerd in de sociale economie eigendom blijft van de belastingplichtige. In een dergelijke 'sanctie' lijkt billijkheid besloten in de zin dat expatriëring van kapitaal heeft bijgedragen tot de vermindering van de belastbare basis en zo tot de terugtrekking van de overheid op het vlak van sociale voorzieningen, infrastructuur, vrij wetenschappelijk onderzoek, ... De houders van dit gerepatrieerde kapitaal behouden vanzelfsprekend hun recht op adequate monitoring van risico's en op efficiënt beheer van de geïnvesteerde middelen. Door het percentage laag te houden en de duurtijd van de investering lang, is de financiering duurzaam.
- Waarom zouden nieuwe financiële producten dienen ontwikkeld? De consument-belegger heeft al zovele keuzes te maken. Men zou kunnen uitwerken dat een welbepaald percentage van de huidige kapitalen die zijn verzameld in fondsen en verzekeringen voor pensioensparen kan aangewend voor financiering van de sociale economie. Of zelfs maar een bepaald percentage van de toekomstige stortingen in deze fiscaal gestimuleerde beleggingsformules, als blijkt dat de vraag naar financiering niet zo groot is. Voor de overheid heeft deze aanpak het voordeel dat er geen bijkomende cash-drain is, want er wordt gebruik gemaakt van de huidige fiscale aftrekmogelijkheid. De regels voor de hoogte van de belegging, de voorwaarden van opname en dergelijke meer zijn reeds gegeven en het instrument is reeds gedemocratiseerd, zowel qua leeftijd als qua sociale strata. Enkel het beheer van het samengebrachte geld dient bijkomend georganiseerd. En tenslotte niet onaardig is dat de overheid jaarlijks aan de belastingbetalers die hun optie op fiscale stimulus voor pensioensparen uitoefenen, kan vragen in welke sector in de sociale economie

[8] Ook in Duitsland wordt op dit ogenblik gedebatteerd over een fiscale amnestie. Spanje voerde er één door aan het begin van de jaren negentig.

de gelden bij voorkeur worden geïnvesteerd. Zo is de sociale economie onderworpen aan een democratische politiek en wordt het specifieke ontwikkelingstype ervan niet vrij gelaten zoals de ontwikkeling van de vrije markt is vrijgelaten.

- Tenslotte is het ook waard om te overdenken of de realisatie van het doel, namelijk ontwikkeling van de sociale economie, wel dient te gebeuren onder een monetaire vorm. Indien de hypothese zou luiden dat de marktgefinancierde bedrijven een lagere vorm van sociale cohesie tot stand brengen, dan kan geargumenteerd dat bedrijven in de social profit – sector van de economie, opereren binnen dezelfde methodes, denk- en organisatiepatronen. In de gezondheidszorg kennen we de evolutie van instellingen van onthaal, opengehouden door kloosterzusters, tot professioneel gerunde ziekenhuisbedrijven met o.a. aandacht voor marginaal investeringsnut. De sociale dimensie gelijkt er steeds meer op die van bedrijven in de commerciële markt, zowel intern als in de relaties met leveranciers en klanten. Gelijkaardige evoluties kunnen we vaststellen in de onderwijssector, de thuisverzorging, ... Willen we een zelfde ontwikkeling voor de jeugdbeweging, de cultuurproductie, de kinderopvang, het beheren van relatieproblemen? De oprukkende monetarisering van de samenleving, zo wordt betoogd, heeft als onbedoeld neveneffect dat de sociale cohesie vermindert doordat de maatschappelijke relaties evolueren tot louter gemonetariseerde transacties.

5.2 *Ter realisatie*

Aansluitend op bovenstaande overweging zou men kunnen overwegen om de projecten in de sociale economie gedeeltelijk te laten opnemen door medewerkers van de overheids- en van de private sector. De overheid zou vermindering van sociale lasten kunnen voorzien voor bedrijven die hun medewerkers op vrijwillige basis toelaten om een deel van hun tijd te besteden aan activiteiten van samenlevingsopbouw en emancipatie. Deze activiteiten kunnen variëren van managementbegeleiding bij startende ondernemingen (in de sociale economie), alfabetisering van allochtonen, actieve verantwoordelijkheden binnen verenigingen en social profit-organisatie, verlening van persoonsgebonden diensten, ... Bijvoorbeeld: voor twee uur alfabetiseringswerk krijgt de medewerker één uur betaalde arbeidsvermindering. De werkgever betaalt daarop geen sociale bijdragen. Tal van dergelijke projecten kunnen uitgevoerd binnen de muren van de onderneming zelf. Wanneer dat niet het geval is, is een zeker niveau van vertrouwen tussen werkgever en werknemer een essentiële voorwaarde. De betaling kan in vele gevallen net zo goed in de vorm van aandelen als in de vorm van loon geschieden en als medewerkers zouden ook de genieters van brugpensioenregelingen in aanmerking kunnen komen.

5.3 *Ter methode*

- Een definitie van sociale economie kan worden opgesteld, zonder onmiddellijk naar microcriteria voor individuele financierbare projecten te zoeken. Daarbij kan even stilgestaan bij de vraag of het (nog) niet-gemonetariseerde gedeelte van de economie niet ook sociale economie is. We denken hierbij aan de onbezoldigde arbeid van managers en adjunct-managers van tafeltennisclubs, aan verstrekking van diensten

zoals activiteiten van jeugdbewegingen en allerlei vormen van persoonsgeboden diensten. Hierover kan een zo ruim mogelijk democratisch debat worden gevoerd.

- De overheid erkent dat zij geen middelen heeft om de sociale economie substantieel verder te ontwikkelen, gezien de groei van het deel van de sector van sociale economie dat zij nu reeds onder beheer heeft, tendensmatig afneemt tegenover de groei van de marktsector. De overheid erkent bovendien de nefaste invloed van fiscale stimuli op haar financiële positie. Ze legt daarom haar doelstelling door naar het Europese niveau en brengt daar tegelijkertijd de absurde tegenstelling met de werking van het stabiliteitspact ter sprake.[9]

6. Conclusie

Er zijn een aantal argumenten om te onderzoeken of het niet beter is om de doelstelling m.b.t. de sociale economie of de vermaatschappelijking van de economie op andere manieren te realiseren. Het is daarbij niet gegeven dat die andere manieren gemakkelijker zouden zijn. Mogelijk hebben zij een meer duurzaam karakter.

[9] Deze tegenstelling situeert zich als volgt: nationale overheden wier financieringstekort uitstijgt boven 3% worden in procedure gesteld door de Europese Commissie en mogelijk gesanctioneerd. De stijging van hun tekort is het gevolg van de combinatie van enerzijds een te kleine belastbare basis, door te lage economische groei, door ontwijking en ontduiking, ... en anderzijds een vasthouden aan verplichtingen op het vlak van sociale voorzieningen, infrastructuur, vrij wetenschappelijk onderzoek, ... De sanctie bestaat erin om Europese subsidiestromen te verminderen of boetes op te leggen. Beide maatregelen hebben tot gevolg dat de situatie van de nationale overheid wier positie verslechterd is, nog meer precair wordt. Haar inkomsten dalen, waardoor zij zich verplicht ziet haar takenpakket in te krimpen, gezien zij onvoldoende machtig is t.a.v. de belastbare basis. Het is duidelijk dat er omwille van de monetaire unie een mechanisme van discipline dient te zijn en dat er ook een billijk mechanisme nodig is ter bestrijding van nationaal of regionaal profitariaat. Het lijkt er op dat de huidige vorm pervers is, maar dat politici niet bij machte zijn hieraan te verbeteren. De reden daarvoor ligt mogelijk niet enkel in verouderd nationalistisch denken maar ook in verouderd institutioneel denken. De wens om de nationale staten te behandelen als machtige instellingen is zowel binnen de mondiale marktcontext als binnen het europees bestel archaïsch, maar ze vormt houvast voor nationale politici, die het nationale belang niet wensen te zien verminderen ten koste van het supranationale en het gemeentelijke.

Bibliografische noot

Voor het Mattheus-effect:

DELEECK, H. (1977), *Ongelijkheden in de welvaartstaat*, Antwerpen.

DELEECK, H. (2001), "Welvaartsstaat, inkomensverdeling en crisis", *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 55, 1, 221-251.

Voor sociale weefselvorming, bedrijfsontwikkeling en vereniging, en sociaal kapitaal:

FUKUYAMA, F. (1995), *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*, London.

HOOGHE, M. (2001), "Verenigingsleven en sociaal kapitaal in het werk van Robert Putnam", *De gids op maatschappelijk gebied*, 92, 6, 15-25.

Voor het marktconform rendement van selectieve beleggingen:

GUERARD, J.B., "Additional Evidence on the Cost of Being Socially Responsible in Investing", *The Journal of Investing*, Winter 1997, 31-36.

KURTZ, LLOYD, "No Effect, or No Net Effect? Studies on Socially Responsible Investing", *The Journal of Investing*, Winter 1997, 37-49.

Voor professionalisering van het beleid van niet-winstgerichte bedrijven:

POCOCK, L. en TRICKER M. (eds.) (2000), *Market Research in Health and Social Care*, London/New York.

Voor professionalisering van ook het sociaal-ethisch beleid in dat bedrijfstype:

VAN DARTEL, H., JACOBS, M. & JEURISSEN, R. (2002), *Ethiek bedrijven in de zorg. Een zaak voor het management*, Assen.

Voor verder schrijdende professionalisering en monetarisering van activiteiten:

VAN DE KLUNDERT, T. (2001), "Kapitalistische dynamiek en veranderende instituties: Europa versus Amerika", in: BECKER, M., GARRETSEN, H. (eds.), Economie & Ethiek in dialoog, Assen, 211-224.

VAN STAVEREN, I. (2001), "De paradox van zorgarbeid", in: BECKER, M.; GARRETSEN, H. (eds.), Economie & Ethiek in dialoog, Assen, 179-193.